

עין אי"ה

שמיטת כספים

מאת הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

מסכת שביעית פרק עשירי

א.

המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני, א"ל אעפ"כ, יקבל ממנו שנאמר וזה דבר השמיטה.

התכלית העקרית של שמיטת החוב בשביעית הוא מפני "כי קרא שמיטה לד"י, להסיר את העול היותר כבד שמתקבץ לרגלי שליטת העשירים על העניים, מפני שהוצרכו להם איזה פעם להלוואה, שהכניעה והעבדות תהי' מוטבעת בלב מי שירגיש על עצמו חוב, לחבירו "עבד לזה לאיש מלוה"², והשיעבוד הזה עלול להכניע את ישרי לב לפני עשירים תקיפים שיהיו המה המלוים. ע"כ תבא השמיטה ותתיר אלה החרצובות עם היסוד העקרי להעיר שיסוד הקנינים הוא מחובר עם התכלית העליון הכללי, שהוא הטוב המשותף לכל הנמצאים יצורי ד'. אלא שעם זה צריך לדעת ולהכיר שלא עם דרך ביטול הקנינים הפרטיים יבא האדם למטרה העליונה הזאת של הצלחת הכלל, כ"א עם חילוק הרכוז והזהירות מתוצאות רעות הבאות לרגלי היתרון הדמיוני הזה. והנה כל דרך ישר צריך להיות נשמר שלא יפעול על המודרכים על פיו, תכונות שהם רעות כשיוצאות חוץ למדתן, ע"כ ההשמטה של שביעית צריכה עם זה שמירה, שלא תחליש את רגש היושר והצדק מנגע ברכוש רעהו. ע"כ די לו ליסוד תכלית השביעית כדיבור משמט אני, שבזה יסור הסבל ועול העבדות מלוה למלוה. אמנם מקום הניחה תורה לרגש היושר הטהור שילך ע"פ דרכו, כי בעל נפש טהורה כאשר יאתה לאיש הישראלי המודרך ע"פ חקי תורת ד', לא יאבה להיות נהנה מיגיע רעהו, ע"כ באמרו אעפ"כ יקבל ממנו, להורות שלא יעתקו גבולי יסודי היושר גם לשעה, כ"א יוגבלו כדי להישיר אל המטרה הכללית היותר עליונה, שתבא לרגלי קריאת השמיטה לד' בצדדיה החומרניים והרוחניים.

ב.

כיוצא בו רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני, אמרו לו אעפ"כ יקבל מהם כו'.

האדם הוא מושפע מהחיים הפנימיים, שהם רגשותיו הפנימיים, שמהם תוצאות לכל הליכותיו וגורלו, וגם מהחיים החיצוניים, מה שמשפעת עליו הסביבה והחברה. והנה אין ראוי לאדם לאבד אחת מאלה ההשפעות על חייו. והנה הכבוד במדה

1. דברים טו, ג.

2. משלי כב, ז.

הראויה לאדם הוא אחד מההרגשות המושפעות ע"י החיים החיצוניים שראוי להוקירו במדתו, ואין האדם רשאי לאבד כבודו, וגדול כבוד הבריות שדוחה דבר מה"ת בשוא"ת או במידי דרבנן.³ ע"כ אפילו מי שנכשל בחטא גדול ועצום, לא נכון לו לאבד ממנו את כל השפע של החיים החיצוניים, כ"א ראוי הוא שיגביר רגשותיו הפנימיים עליהם עד שימצא את עצמו עומד ברובו בתוך חייו הפנימיים. שזה המעמד יביאהו לחשוב חשבון נפשו לישר דרכיו ולתקן מעשיו, וחלילה לחוטא שכבר דרכו נתעותה להשליך עצמו בתוך שאון החיים החיצונים, שאז עלול הוא להיות עדי אובד וינהום באחריתו. ע"כ בבא אנשי העיר לכבודו, ידחה את הכבוד המוטעה באמרו רוצח אני, וייקר בעיניו רגש הצדק הפנימי שלו, במה שממלא לבבו נוחם על התקלה שבאה על ידו לאבד נפש מן העולם יותר משאון החיים החיצוניים של המיית הכבוד. אמנם כשאמרו לו אעפ"כ, לא ימאס את החיים גם מצד השפעתם החיצונה ויקבל את כבודם, שגם זה יועיל לו אחרי שכבר הגביר את רגש החיים הפנימיים על החיצוניים, לרומם נפשו ולהיות פונה תמיד את הטוב והצדק, אל החכמה והתבונה והדעת, שהם אבות לכל דרכים טובים וישרים, זאת היא מדת הצדק הבאה לרגלי דרך ד', המורה חטאים בדרך⁴ ומדריך ענוים במשפט, וילמד ענוים דרכו⁵ כי טוב וישר הוא⁶, ותשובה נשקלת במאזני צדק כזאת תביא את האדם למעלה רוממה, ואהבת ד' ודרכיו.

ג.

המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו.

כי אין תכלית השמיטה של החוב מניעת הפרעון ונטיית המשקל בעניני הרכוש, שיסוד התורה במשפטיה היא הגבלת הרכוש והעמדת הצדק בקנין כ"א מבני אדם במה שהוא שלו. אלא שעם הגבלת הקנין צריך שתשפע רוח הנדיבות, עד שתשלול את צדדי החסרון הבאים ממנו, א"כ עיקר התכלית היא מניעת הנגישה, זכירת השמיטה מצד ההכרה כי יש תכלית נשגבה וקנינים יותר נשגבים ויקרים לאדם מקניני הרכוש, שהם קניני החכמה והצדק, שכדי לקנותם צריך שיכנעו לפנייהם ג"כ קניני הרכוש. ובאשר אין להעמיד את מניעת הנגישה שהיא התכליתית כ"א ע"י פטור התשלומין, אבל מי שנפשו זכה ומשכיל ע"ד אמת, כי יסודי היושר קיימים הם לעד. ועוד יותר כי לפי המעלות הנפשיות שראויים לבא בעם כולו ע"פ ההדרכה העליונה של הגברת ערך הקנינים הרוחניים, ותוצאות תכלית הטוב הכללי על ערך הרכוש הפרטי שבהם שקועים רוב בנ"א יותר מדאי, יבא ג"כ היתרון שמבלעדו הכרח משפטי ימאס האיש אשר רוח בו את ההנאה מעמל זרים, בהיותו מכיר יתרון נפשו רק בהיותו עוזר ומהנה ולא עוזר ונסבל. ע"כ המחזיר חוב בשביעית, בהיות כל דבר מעיק חיצוני, לא חומרי ולא מוסרי חיובי נמצא, הוא לאות על מעלת חכמת נפשו שמשכיל אל הצד הפנימי שבתכלית המצוה, וממנה יבא להשכיל לעבוד את ד' בחכמה וכשרון ודעת נפשו, בכל התורה והמצות וכל חקי החיים. ע"כ רוח חכמים המשכילים אל היסוד הפנימי והגרגיר המוסרי שבכל דבר חק ומשפט לפי הראוי לו

3. ברכות יט, ב.

4. עפ"י תהלים כה, ח.

5. עפ"י תהלים כה, ט.

להיות פועל על רוח האדם להשכילו ולהיטיבו, רוחם נוחה הימנו. כי נפש נדיבה כזאת היא הקרובה למדרגת ההערה השכלית של גדולת הנפש שדיבר אודותיה החסיד בחזה"ל⁶, ועליהם נאמר "ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום"⁷.

6. שער הבחינה פ"ב.

7. משלי ד, יח.